

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2026-5-3>
УДК 725
ORCID ID: 0000-0002-4211-0676

Орест Гірний

*PhD, викладач кафедри архітектурного проектування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
orest.hirnyi@naoma.edu.ua*

АМЕРИКАНСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ ЯК ЛАБОРАТОРІЯ НОВИХ ПРОСТОРОВИХ СЦЕНАРІЇВ

Анотація. *Мета дослідження* полягає у визначенні ролі архітектури в процесах трансформації художніх музеїв. У статті проаналізовано формування та еволюцію моделі американських художніх музеїв ХХ–ХХІ століть у контексті світових музейних традицій. Показано, що їхній розвиток відбувався за умов відсутності жорсткого національного канону, домінування приватної філантропії та орієнтації на широку аудиторію, що сприяло переходу музею від архівної інституції до відкритого соціально-комунікативного простору. Акцентовано роль архітектури як інструменту оновлення музейних функцій через гнучкі планувальні рішення та інтеграцію публічних зон. Використано такі *методи дослідження*: комплексний і системний підходи із застосуванням аналізу, синтезу, порівняльно-історичного та описового методів. *Результати дослідження* полягають у систематизації архітектурних і кураторських стратегій провідних американських музеїв (МоМА, Whitney Museum, LACMA, SFMOMA, The Broad та ін.) і їхньому визначенні як лабораторій сучасної музейності. *Висновки* свідчать, що модель американського художнього музею функціонує як динамічне комунікативне середовище, де архітектура виступає активним медіатором між мистецтвом і суспільством, а набутий досвід є важливим орієнтиром для переосмислення музейних практик в Україні в умовах деколонізації та роботи з колективною пам'яттю.

Ключові слова: архітектура, громадська будівля, музеї США, мистецтво, трансформація, комунікаційний простір.

Orest Hirnyi

*PhD, Lecturer at the Department of Architectural Design
National Academy of Fine Arts and Architecture
orest.hirnyi@naoma.edu.ua*

AMERICAN ART MUSEUM OF THE 20TH–21ST CENTURIES AS A LABORATORY OF NEW SPATIAL SCENARIOS

Abstract. The purpose of the study is to determine the role of architecture in the processes of transformation of art museums. The article analyzes the formation and evolution of the model of American art museums of the 20th–21st centuries in the context of global museum traditions. It is shown that their development took place under conditions of the absence of a rigid national canon, the dominance of private philanthropy, and an orientation toward a broad audience, which contributed to the transition of the museum from an archival institution to an open socio-communicative space. The role of architecture as a tool for renewing museum functions through flexible planning solutions and the integration of public zones is emphasized. *The research* employs comprehensive and systematic approaches involving methods of analysis, synthesis, comparative-historical and descriptive methods. *The results* of the study consist in the systematization of architectural and curatorial strategies of leading American museums (MoMA, the Whitney Museum, LACMA, SFMOMA, The Broad, etc.) and in defining them as laboratories of contemporary museology. *The conclusions* indicate that the American art museum functions as a dynamic communicative environment in which architecture acts as an active mediator between art and society, and that the accumulated experience serves as an important reference point for rethinking museum practices in Ukraine in the context of decolonization and work with collective memory.

Key words: architecture, public building, U.S. museums, art, transformation, communicative space.

Постановка проблеми. Проблема полягає у відсутності комплексного архітектурно-мистецтвознавчого аналізу американського художнього музею як просторової та інституційної моделі, яка зазнала радикальної трансформації

у ХХ–ХХІ століттях і суттєво відрізняється від європейських і пострадянських музейних традицій.

Актуальність теми зумовлена сучасними процесами переосмислення ролі музею в суспільстві,

зростанням значення архітектури як інструменту культурної комунікації та потребою адаптації світового досвіду до українського контексту в умовах деколонізації, війни й роботи з колективною пам'яттю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика американської архітектури частково висвітлювалася у працях українських дослідників, зокрема О. Гончарова [1, с. 160], однак архітектурно-просторові аспекти функціонування художніх музеїв США залишалися поза системним аналізом. Теоретичну основу дослідження становлять праці українських дослідників – Т. Сулик [2, с. 85–89], К. Трегубова [3, с. 97–303] та О. Олійник [4, с. 129–133], присвячені проблемам багатофункціональних культурних центрів, мистецьких інституцій та культурної ідентичності. Проте американська музейна модель (як окреме явище) потребує подальшого наукового осмислення.

Метою дослідження є аналіз еволюції американського художнього музею ХХ–ХХІ століть та визначення ролі архітектури у формуванні нових музейних функцій, просторових сценаріїв і моделей взаємодії з аудиторією з урахуванням можливостей використання цього досвіду в українському контексті.

Виклад основного матеріалу. У статті аналізуються процеси формування мистецьких музеїв у країнах Нового Світу, розвиток яких визначався специфікою становлення національної мистецької культури. Формування художнього музею в США безпосередньо пов'язане з європейською традицією. Сам феномен музею як публічної інституції прийшов до Америки з Європи разом із просвітницькою моделлю колекціонування, академічною системою мистецької освіти та ідеєю збереження культурної спадщини. Проте становлення американських музейних інституцій відбувалося в інших соціально-історичних умовах, що зумовило формування їхньої власної архітектурної специфіки.

Ідея художнього музею сформувалася в американській культурній свідомості задовго до її практичної реалізації. Лише у ХХ столітті в США почали з'являтися музеї, заснування яких було безпосередньо пов'язане з діяльністю приватних колекціонерів (Колекція Філіпса, Національна галерея мистецтв у Вашингтоні, галерея Коркоран та ін.). Американські музеї створювалися на основі приватних зібрань, однак за своїм характером і змістом ці колекції суттєво відрізнялися від європейських аналогів [5, с. 270–274].

Перші музейні споруди у США наслідували класичну європейську традицію як у функціональній організації, так і в архітектурному образі. Вони проектувалися у формах неокласицизму, який асоціювався зі стабільністю, академічністю та культурною легітимацією молодій державі.

До ключових інституцій другої половини ХІХ століття належать провідні художні музеї США.

– Музей мистецтва Метрополітен у Нью-Йорку; заснований у 1870 р., будівля – 1902 р.; арх. Річард Морріс Гант (Richard Morris Hunt), згодом фірма McKim та Mead & White; виконаний у стилі боз-ар із монументальним фасадом.

– Музей образотворчих мистецтв у Бостоні; заснований у 1870 р., нова будівля – 1909 р.; арх. Гай Ловелл (Guy Lowell); зразок академічного неокласицизму.

– Філадельфійський художній музей; заснований у 1876 р., будівля – 1919–1928 рр.; арх. Горас Трамбауер (Horace Trumbauer) та фірма Zantzinger, Borie & Medary; монументальна неогрецька композиція.

– Чиказький інститут мистецтв; заснований у 1879 р., будівля – 1893 р., архітектурна фірма Shepley, Ruten & Coolidge; класична симетрична структура з виразним центральним входом.

Усі ці споруди демонструють домінування класичної ордерної системи, анфіладного або осьового планування та чіткої ієрархії просторів. Архітектура музеїв цього періоду закріплювала ідею стабільності, канону та культурного авторитету.

Але якщо у західному світі у другій половині ХХ століття відбувається поступовий перехід до критичної музейності, орієнтованої на відвідувача, то в Україні музей залишається інституцією з жорсткою ієрархією, фіксованими експозиціями та обмеженою автономією. Поняття «музейність», яке запровадив З. Странський, трактуючи його як теорію особливого ставлення людини до реальності. Предмет музеєзнавства, на його думку, полягає не в самому факті існування музею як інституції, а в підставах його виникнення – тобто в тих соціокультурних потребах і цінностях, які він репрезентує та яким слугує в суспільстві. Колекція переважала над публікою, а куратор – над інтерпретаційною свободою глядача [6, с. 51–76; 7 с. 84–94].

Таким чином західний музей еволюціонує від канону до плюралізму. Це створює унікальну ситуацію, в якій трансформація відбувається не поступово, а стрибкоподібно, поєднуючи функції

архіву, свідка історії та активного учасника сучасних соціокультурних процесів.

Однак на початку ХХ століття ситуація починає змінюватися. Причинами трансформації стали: розвиток модернізму; поява нових художніх практик; зміна експозиційних принципів; зростання ролі тимчасових виставок; технічний прогрес у будівництві (сталеві конструкції, великі прогони, скляні площини). Архітектура музею поступово відмовляється від жорсткої анфіладної схеми та переходить до гнучкого й відкритого планування.

Для кращого розуміння практичних механізмів цієї трансформації доцільно звернутися до конкретних прикладів художніх музеїв Заходу, де архітектура та кураторська стратегія стали ключовими інструментами оновлення музейної функції [8, с. 84–94].

Поворотним моментом було зведення будівлі Музею Соломона Гугенгайма в Нью-Йорку у 1959 р., арх. Френк Ллойд Райт (Frank Lloyd Wright). Спіралеподібна рампа зруйнувала традиційний принцип послідовності залів і запропонувала безперервний просторовий сценарій руху. Музей уперше став архітектурним маніфестом, у якому простір визначає спосіб сприйняття мистецтва. З часом архітектура американських музеїв почала зазнавати суттєвих трансформацій. Це відбувалося під впливом кількох чинників: зростання музейних колекцій, ускладнення експозиційних сценаріїв, розвиток нових кураторських практик, поява тимчасових виставок, а також

упровадження інженерно-технічних інновацій (штучне освітлення, клімат-контроль, великопролітні конструкції). Важливу роль відіграв і суспільний запит на відкритість культурних інституцій та їх багатофункціональність.

У західному контексті показовим є Музей сучасного мистецтва МоМА у Нью-Йорку, реконструйований у 2004 р. за проектом архітектора Йошіо Танігучі (Yoshio Taniguchi). Його підхід полягав у радикальному очищенні простору: нейтральні матеріали, чітка логіка руху, максимальна гнучкість залів. Архітектура тут не домінує над мистецтвом, а створює умови для постійної зміни експозицій і множинних наративів. Інструментами трансформації стали відкриті планування, модульність та інтеграція освітніх і публічних просторів (іл. 1).

Варто згадати Музей мистецтва округу Лос-Анджелес (LACMA – Los Angeles County Museum of Art), який є одним із найяскравіших прикладів радикальної архітектурної трансформації мистецького простору. Упродовж другої половини ХХ століття музей існував як кампус із кількох окремих корпусів, зведених у різні періоди та в різних стилях. На початку ХХІ століття ці будівлі були визнані функціонально й технічно застарілими, що стало підставою для повного переосмислення концепції музею.

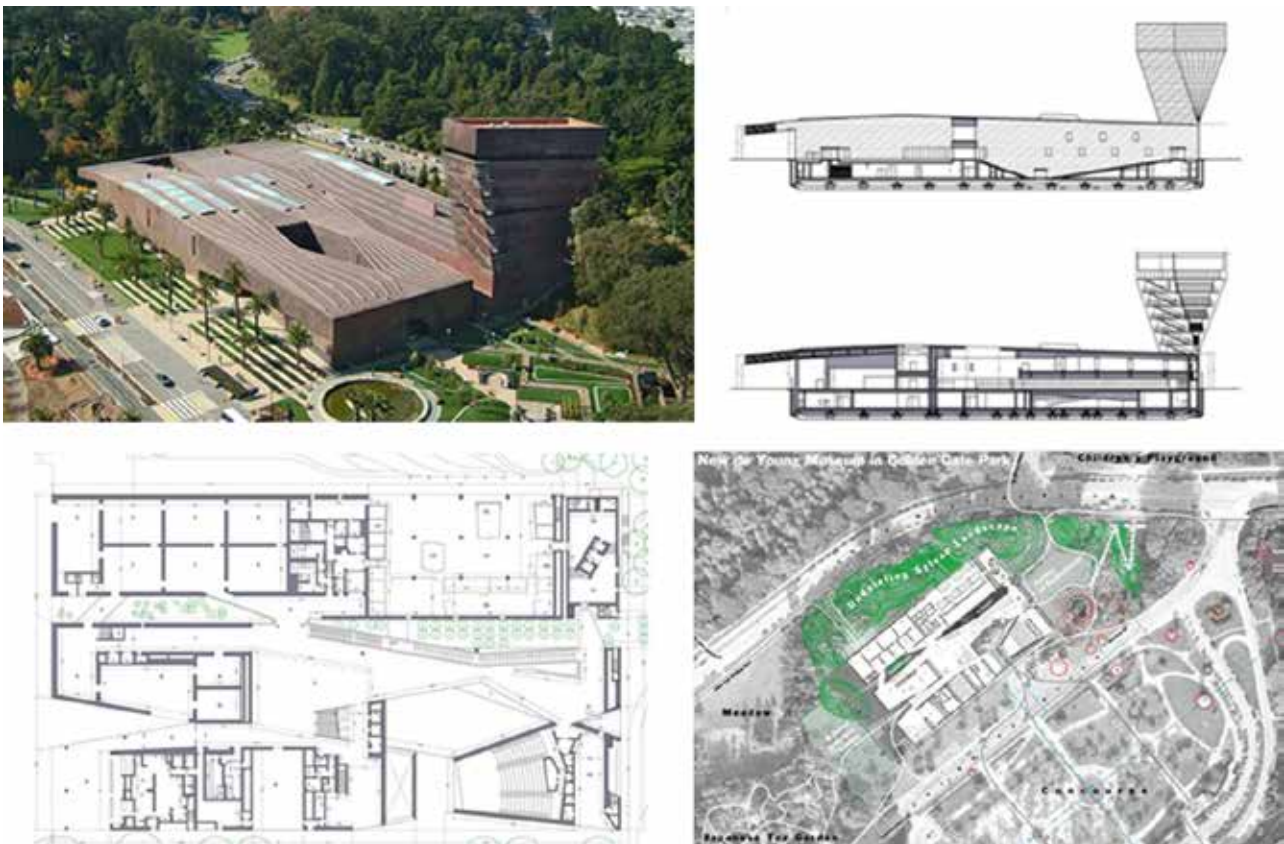
Проект нової будівлі David Geffen Galleries, розроблений Пітером Цумтором (Peter Zumthor), передбачає знесення старих корпусів і створення єдиного горизонтального об'єму, піднятого над

Іл. 1. Музей сучасного мистецтва МоМА. Нью-Йорк, США. (Арх. Йошіо Танігучі). 2004. [9]

Іл. 2. Музей мистецтва округу Лос-Анджелес (LACMA). Лос-Анджелес, США. (Арх. Пітер Цумтор). 2009. [10]

Іл. 3. Музей de Young. Сан-Франциско, США. (Арх. Herzog & de Meuron). 2005. [11]

рівнем землі. Будівля частково перекидається через Wilshire Boulevard, що є безпрецедентним рішенням для музейної архітектури. Така структура змінює традиційне уявлення про музей як замкнений об'єм і перетворює його на відкриту міську інфраструктуру, де простір під будівлею використовується як громадська зона, а експозиція розташовується на одному безперервному рівні (іл. 2).

Зразком повного архітектурного оновлення внаслідок реакції на історичні та природні чинники можна вважати музей de Young у Сан-Франциско. Після землетрусу 1989 року стара

будівля музею втратила сейсмічну безпеку, що зробило неможливою її подальшу експлуатацію. У 2005 році було відкрито новий музей за проектом Herzog & de Meuron, який докорінно змінив взаємодію музею з навколишнім середовищем. Архітектура будівлі вирішена як серія витягнутих об'ємів, між якими «проникає» ландшафт парку Golden Gate Park. Фасади з патинованої міді з часом змінюють свій вигляд, що підкреслює ідею музею як частини природного середовища. Таким чином, трансформація de Young полягає не лише у зміні об'ємно-просторової структури, а й у формуванні нової концепції

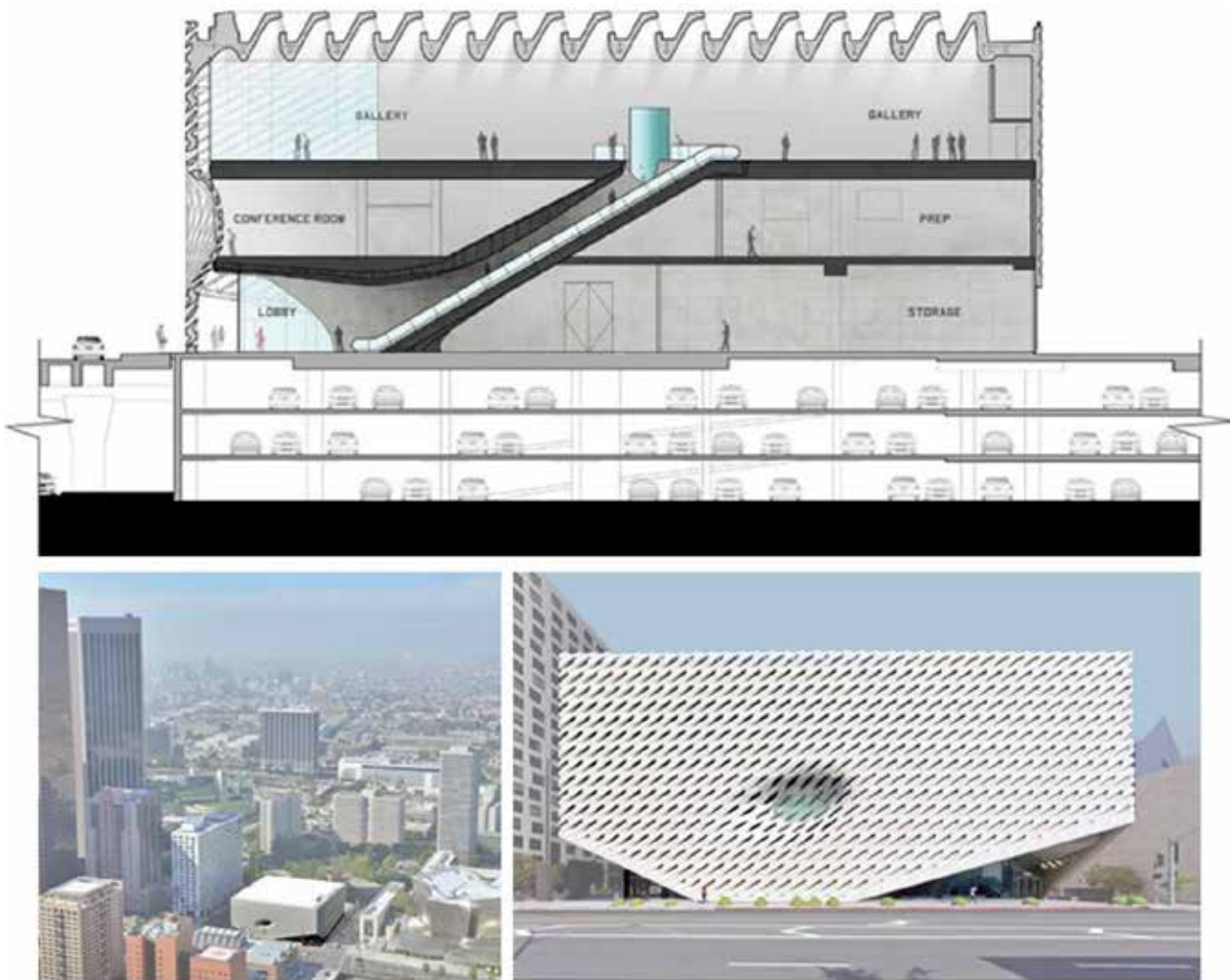
Іл. 4. Музей американського мистецтва Вітні. Нью-Йорк, США. (Арх. Ренцо П'яно). 2015. [12]

музею як елемента ландшафту, а не домінанти над ним (іл. 3).

Ще один тип трансформації можна простежити на прикладі Музею американського мистецтва Вітні (Whitney Museum of American Art) у Нью-Йорку. Це зміна не лише об'ємно-просторової структури, а й позиціонування та ідентичності музею. Протягом десятиліть заклад функціонував в історичній будівлі Марселя Бройєра на Медісон-авеню, яка з часом перестала відповідати потребам сучасного мистецтва. Тому було ухвалено рішення про переїзд до нової будівлі, збудованої в 2015 році за проектом архітектора Ренцо Піано (Renzo Piano), яка вирізнялася індустріальною естетикою, великими відкритими галереями без колон та системою зовнішніх терас і сходів, що забезпечували візуальний зв'язок із містом і річкою Гудзон. Нове розташування означало не просто розширення, а повну переорієнтацію музею – з елітарного інституту на активний культурний

простір, інтегрований у міське життя. Зараз архітектура музею принципово орієнтована на місто: тераси, панорамні вікна та відкриті публічні простори інтегрують інституцію в міський ландшафт High Line. Інструментами трансформації виступають гнучко організовані галерейні простори для сучасного мистецтва, акцент на тимчасових виставкових проєктах та чітка орієнтація на американське мистецтво XX–XXI ст. як на живий і відкритий процес (іл. 4).

Ще одним показовим кейсом є музей The Broad у Лос-Анджелесі, спроектований архітектурним бюро Diller Scofidio + Renfro та відкритий у 2015 році. Будівля поєднує відкриті, майже складські простори з прозорими зонами зберігання колекції, стираючи межу між архівом і експозицією. Метод трансформації полягає у демонстрації самого механізму музейної роботи, що відповідає вимогам прозорості та відкритості сучасної культурної інституції (іл. 5).

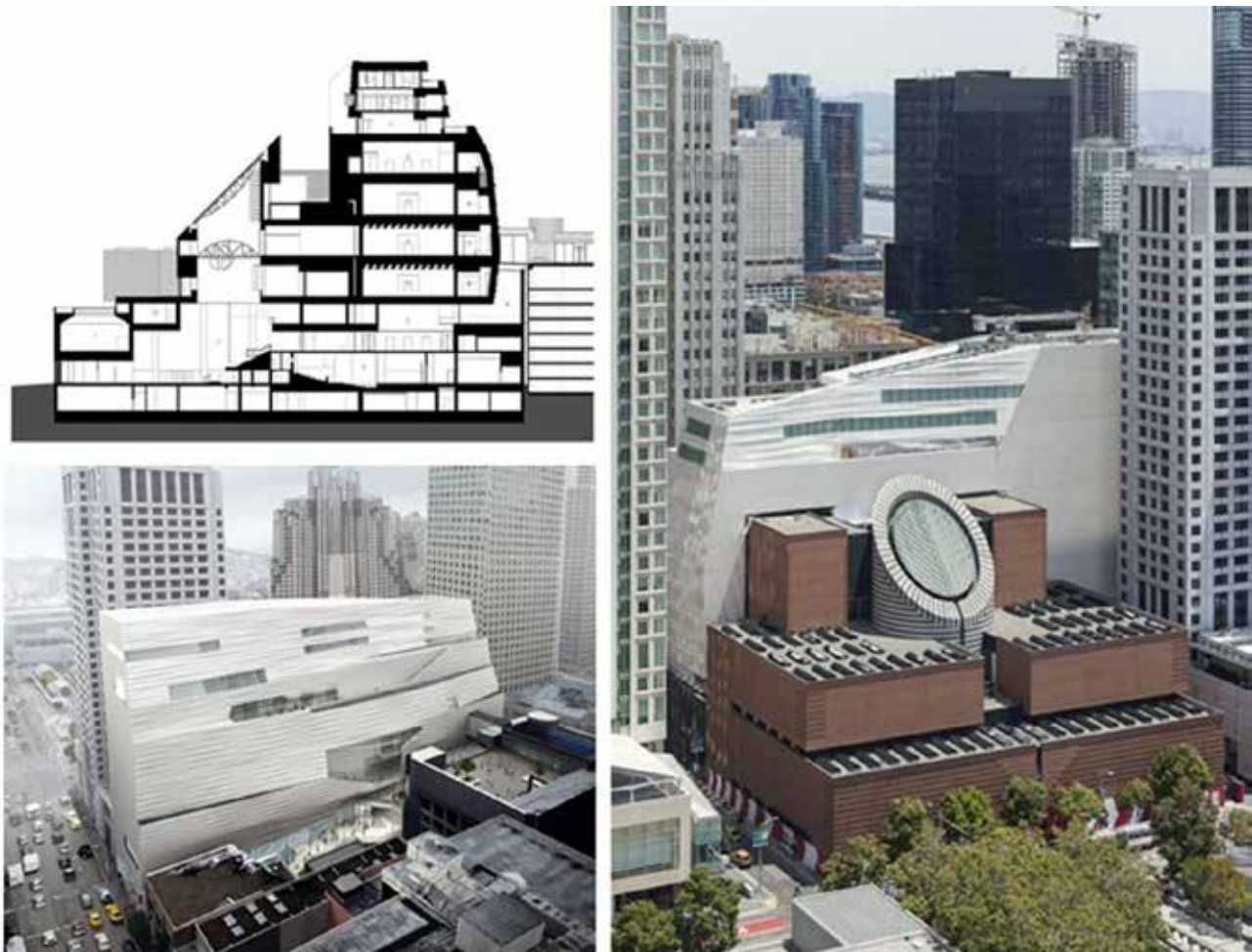
Іл. 5. Музей The Broad. Лос-Анджелес, США. (Арх. бюро Diller Scofidio + Renfro). 2015. [13]

Важливим прикладом є також Музей сучасного мистецтва Сан-Франциско (SFMOMA), розширений у 2016 році за проектом архітектурного бюро Snøhetta. Архітектурне розширення не лише збільшило площу (майже втричі розширило виставкові простори), а й переосмислило музей як соціальний простір, додавши новий об'єм, що органічно поєднався зі старою будівлею. Інструментами трансформації стали відкриті сходи, зони неформального перебування, інтеграція цифрових технологій та акцент на міждисциплінарних освітніх програмах, що посилюють взаємодію з різними аудиторіями. SFMOMA зазнав масштабного розширення, яке суттєво змінило його просторову структуру та роль у міському середовищі. Хвилеподібний фасад нового корпусу формує впізнаваний силует і контрастує з геометризованою формою оригінальної будівлі. Важливою складовою трансформації стало впровадження відкритих терас, громадських сходів і безкоштовних зон, що зробило інституцію доступнішою та перетворило її на

активний публічний простір, а не лише виставковий майданчик (іл. 6).

В українському контексті трансформаційні процеси часто реалізуються не через нове будівництво, а шляхом переосмислення наявних просторів. Показовим прикладом є Мистецький арсенал у Києві, адаптований з історичної військової споруди XVIII століття. Архітектурна стратегія полягає у збереженні масштабності та «сирої» матеріальності простору, що дозволяє реалізовувати мультидисциплінарні проекти, поєднуючи мистецтво, історію та сучасні соціальні теми. Інструментами трансформації є тимчасові експозиційні структури, міждисциплінарний підхід і програмна гнучкість.

Ще одним показовим прикладом є Національний художній музей України, де сучасні трансформаційні процеси відбуваються здебільшого на рівні кураторських та інтерпретаційних практик. За умов обмежених можливостей архітектурного втручання музей активно застосовує інструменти оновлення змісту експозиції,

Іл. 6. Музей сучасного мистецтва. Сан-Франциско, США. (Арх. бюро Snøhetta). 2016. [14]

зокрема формування нових наративів постійної експозиції, підготовку критичних текстів, проведення публічних програм та колаборацій із сучасними художниками, що поступово наближає його до західної моделі музею як дискурсивного середовища. Водночас, як засвідчують наукові дослідження, проблема функціонального перевантаження історичних музейних будівель і потреба в розширенні експозиційних, фондочних та публічних площ є типовою для художніх музеїв пострадянського простору. У цьому контексті в різні періоди розроблялися концептуальні пропозиції розвитку та можливого розширення, зокрема із залученням прилеглих або сусідніх територій, що розглядалося як потенційна основа для подальших архітектурних конкурсів і стратегій комплексної трансформації музейної інституції.

Досвід українських музеїв показує, що навіть за обмежених можливостей інституції прагнуть адаптувати наявні приміщення до сучасних потреб. У цьому плані приклад американських музеїв може бути надзвичайно корисним, адже еволюція американського художнього музею простежується від класичної храмової моделі ХІХ століття до відкритих, гнучких і конструктивно інноваційних структур ХХ–ХХІ століть. Якщо ранні споруди наслідували європейський неокласицизм, то пізніші трансформації були

зумовлені розвитком модернізму, зміною художніх практик, технологічним прогресом та потребою у просторовій адаптивності.

Американський музей сформував власну архітектурну траєкторію розвитку, яка не є похідною від європейської, а становить самостійний і складний феномен, зумовлений особливостями історичного становлення США. Його архітектурна еволюція демонструє перехід від статичної симетричної композиції до сценарного, пластичного та гнучкого середовища, здатного до постійної трансформації [15, с. 98–110].

Висновки і перспективи використання результатів дослідження. Американський художній музей еволюціонував від архівної інституції до відкритого соціально-комунікативного середовища, в якому архітектура відіграє ключову роль у трансформації музейної функції. Завдяки застосуванню відкритих і гнучких планувальних схем, інтеграції публічних та міждисциплінарних зон, відмові від жорстко лінійної організації експозиції та формуванню просторових сценаріїв руху архітектура музею стає активним медіатором між мистецтвом і відвідувачем. Отримані результати дослідження можуть бути використані у практиці проектування та реконструкції музейних просторів в Україні з метою підвищення їхньої відкритості, інклюзивності та ефективної взаємодії з відвідувачем.

Список використаних джерел

1. Гончарова О.М. Художні музеї США та Канади : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр КНУКіМ ; Логос, 2018. 160 с.
2. Сулик Т. Р. Поняття багатофункціональних культурних центрів та програми їхнього формування. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2011. Вип. 27. С. 297–303. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/items/7dfc31ab-7ad7-40c7-8fbb-6fc2d5a31559> (дата звернення: 08.01.2025).
3. Трегубов К. Ю. Принципи формування архітектурно-планувальних рішень поліфункціональних музейних комплексів. *Українська культура: минуле, сьогодні, шляхи розвитку*. 2010. № 16. С. 129–133. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0414U003679> (дата звернення: 08.01.2025).
4. Олійник О. П. Особливості просторового та синтаксичного аналізу музейно-культурних комплексів. *Містобудування та територіальне планування*. 2021. Вип. 81. С. 274–286. URL: <http://mtp.knuba.edu.ua/article/view/265651/261711> (дата звернення: 08.01.2025).
5. Лещенко Н. А. Міста-музеї чи міста для життя. *Містобудування та територіальне планування*. 2016. Вип. 59. С. 270–274. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa5c9503-44fc-4677-91a1-516d00aa6cd7/content>
6. Prior N. Having Ones Tate and Eating it : Transformation of the Museum in Hypermodern Era. *Art and its publics: Museum Studies at the Millenium*. Coomwall UK, 2003. P. 51–76. URL: https://www.researchgate.net/publication/229703841_Having_One's_Tate_and_Eating_It_Transformations_of_the_Museum_in_a_Hypermodern_Era (дата звернення: 08.01.2025).
7. Bishop C. Artificial Hells. *Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. New York : Verso Books, 2023. 400 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Artificial_Hells/rpZpEAAQBAJ?hl=ru&gbpv=0 (дата звернення: 08.01.2025).
8. Ушаков Г. Вільні композиції в сучасній архітектурі. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2023. Вип. 66. С. 84–94. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.66.84-94> (дата звернення: 08.01.2025).
9. Музей сучасного мистецтва МоМА у Нью-Йорку [зображення]. URL: <https://www.timeout.com/newyork/things-to-do/your-24-hour-itinerary-the-culture-vulture>. (дата звернення: 08.01.2025).

10. Los Angeles County Museum of Art (LACMA) [зображення]. URL : <https://www.archpaper.com/2024/01/14/projects-an-is-looking-forward-to-see-completed-in-2024/> (дата звернення: 08.01.2025).
11. Музей de Young у Сан-Франциско [зображення]. URL: <https://www.re-thinkingthefuture.com/architects-lounge/a356-museums-around-the-world-the-finger-building-by-herzog-de-meuron/>. (дата звернення: 08.01.2025)
12. Музей Вітні американського мистецтва (Whitney Museum of American Art) у Нью-Йорку [зображення]. URL: <https://www.archdaily.com/630574/the-whitney-museum-of-american-art-at-gansevoort-renzo-piano-cooper-robertson>. (дата звернення: 08.01.2025).
13. The Broad у Лос-Анджелесі [зображення]. URL: https://www.builderonline.com/project-gallery/the-broad-6243_o. (дата звернення: 08.01.2025).
14. Музей сучасного мистецтва у Сан-Франциско (SFMOMA) [зображення]. URL: <https://binghamtonarthistory.wordpress.com/2016/09/27/graduate-activities-melissa-fitzmaurice-at-sfmoma/>. (дата звернення: 08.01.2025).

References

1. Honcharova, O.M. (2018). Khudozhni muzei SShA ta Kanady [Art museums of the USA and Canada] [Navchalnyi posibnyk]. Vydavnychiy tsentr KNUKiM, Lohos [in Ukrainian].
2. Sulyk, T.R. (2011). Poniattia bahatofunktsionalnykh kulturnykh tsentriv ta prohramy yikhnoho formuvannia [The concept of multifunctional cultural centers and programs for their formation]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia [Modern problems of architecture and urban planning]*, 27, 297–303. Retrieved from <https://repository.knuba.edu.ua/items/7dfc31ab-7ad7-40c7-8fbb-6fc2d5a31559> [in Ukrainian].
3. Trehubov, K.Yu. (2010). Pryntsyipy formuvannia arkhitekturno-planuvalnykh rishen polifunktsionalnykh muzeinykh kompleksiv [Principles of architectural and planning solutions of multifunctional museum complexes]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku [Ukrainian culture: past, present, development paths]*, 16, 129–133. Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0414U003679> [in Ukrainian].
4. Oliinyk, O.P. (2021). Osoblyvosti prostorovoho ta syntaktychnoho analizu muzeino-kulturnykh kompleksiv [Peculiarities of spatial and syntactic analysis of museum and cultural complexes]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia [Urban planning and territorial planning]*, 81, 274–286. Retrieved from <http://mtp.knuba.edu.ua/article/view/265651/261711> [in Ukrainian].
5. Leshchenko, N.A. (2016). Mista-muzei chy mista dlia zhyttia [Cities-museums or cities for living]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia [Urban planning and territorial planning]*, 59, 270–274. Retrieved from <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa5c9503-44fc-4677-91a1-516d00aa6cd7/content> [in Ukrainian].
6. Prior, N. (2003). Having One's Tate and Eating It: Transformations of the Museum in a Hypermodern Era. In *Art and its Publics: Museum Studies at the Millennium* (s. 51–76). Cornwall, UK. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/229703841> [in English].
7. Bishop, C. (2023). *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. Verso Books Retrieved from https://www.google.com.ua/books/edition/Artificial_Hells/rpZpEAAAQBAJ [in English].
8. Ushakov, H. (2023). Vilni kompozytsii v suchasni arkhitekturi [Free compositions in contemporary architecture]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia [Modern problems of architecture and urban planning]*, 66, 84–94. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.66.84-94> [in Ukrainian].
9. Museum of Modern Art (MoMA) in New York [Image] (n.d.). *TimeOut New York*. Retrieved from <https://www.timeout.com/newyork/things-to-do/your-24-hour-itinerary-the-culture-vulture> [in English].
10. Los Angeles County Museum of Art (LACMA) [Image] (n.d.). Retrieved from <https://www.archpaper.com/2024/01/14/projects-an-is-looking-forward-to-see-completed-in-2024/> [in English].
11. de Young Museum in San Francisco [Image] (n.d.). Retrieved from <https://www.re-thinkingthefuture.com/architects-lounge/a356-museums-around-the-world-the-finger-building-by-herzog-de-meuron/> (date of access: 08.01.2025) [in English].
12. Whitney Museum of American Art in New York [Image] (n.d.). Retrieved from <https://www.archdaily.com/630574/the-whitney-museum-of-american-art-at-gansevoort-renzo-piano-cooper-robertson>. (date of access: 08.01.2025) [in English].
13. The Broad Museum in Los Angeles [Image] (n.d.). Retrieved from https://www.builderonline.com/project-gallery/the-broad-6243_o. (date of access: 08.01.2025) [in English].
14. San Francisco Museum of Modern Art (SFMOMA) [Image] (n.d.). Retrieved from <https://binghamtonarthistory.wordpress.com/2016/09/27/graduate-activities-melissa-fitzmaurice-at-sfmoma/>. (date of access: 08.01.2025) [in English].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026